

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 4 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРЬ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 4 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

ИСАНОВА ФЕРУЗА ТУЛҚИНОВНА

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳақимов Назар Ҳақимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Гайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш

ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарқанд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Gadoyev Dadaxon Hayrulloevich
“ХО‘JA PESHKO” MASJIDI TARIXI 9-14

Raxmatulloev Murodjon Xikmatulloevich
MATBUOT VA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING RIVOJLANISHIDA SO‘Z ERKINLIGINING
MINTAQAVIY-HUQUQIY ASOSLARI..... 15-20

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Курпаяниди Константин Иванович
НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ МЕТОДОЛОГИИ ИССЛЕДОВАНИЯ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ
СРЕДЫ МАЛЫХ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ 21-34

Камбаров Жамолдин Хикматиллаевич
РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТНИНГ БОЗОР ҚОНУНЛАРИГА ТАЪСИРИ ТАДҚИҚИ 35-45

Паязов Мурод Максудович
“ЎЗБЕКИСТОН ТЕМИР ЙЎЛЛАРИ” АЖДА ХИЗМАТЛАР БОЗОРИДАГИ БОШҚАРУВ
СТРАТЕГИЯСИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШ..... 46-59

Рўзиев Абдумалик Ортиғалиевич
ИННОВАЦИОН ИҚТИСОДИЁТНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА РАҚАМЛАШТИРИШНИ
БАҲОЛАШ ХАЛҚАРО АМАЛИЁТИ 60-74

Хожаев Азизхон Саидалохонович
ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИНИНГ МОЛИЯВИЙ БАРҚАРОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА
БЮДЖЕТДАН ТАШҚАРИ МАБЛАҒЛАРНИНГ ШАКЛЛАНИШИ, ЎРНИ ВА УЛАРНИНГ
ТАҲЛИЛИЙ ЖИҲАТЛАРИ 75-87

Хўжанова Гулшода Отамуродовна
САНОАТ КОРХОНАЛАРИДА КЛАСТЕРЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ 88-93

Хатраева Сайуора Nasimovna, Pirimqulov Жаҳонгир
АНОЛИ OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA‘MINLASHDA O‘SIMLIKCHILIK TARMOG‘INI
RIVOJLANTIRISH TENDENSIYASI 94-99

Пардаева Шаҳноза Абдинабиевна
МОЛИЯВИЙ НАТИЖАЛАРНИНГ СТРАТЕГИК БОШҚАРУВ ҲИСОБИ МЕТОДОЛОГИЯСИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ..... 100-105

Очилова Наргиза Акрамовна
ЗНАЧЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ В РАЗВИТИИ ДЕХКАНСКИХ И ПОДСОБНЫХ
ХОЗЯЙСТВ 106-112

Alimardonova Zebuniso

SURXONDARYO VILOYATINING MAMLAKATIMIZ TURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISHDAGI O'RNINI VA ASOSIY RIVOJLANISH TENDENSIYALARINING TAHLILI113-118

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАҲЛАРИ

Khakimov Nazar, Amridinova Dilrabo, Kurbanova Sevara

TEACHING SOCIAL HUMANITARIAN SUBJECTS IN UNIVERSITY: NAVIGATING COMPLEXITIES AND CONTROVERSIES IN THE CLASSROOM TO EMPOWER STUDENTS119-125

Bayaliev Djaxongir Kaynarbekovich

GLOBALLASHUV JARAYONIDA DINIY VA DINYOVIY G'OYALARNING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI126-132

Raurova Ra'no Soyibovna

XOJA ISMAT BUXORIY MANAVIY BARKAMOLLIKKA ERISHISH HAQIDA133-137

Yusubov Jaloliddin Kadamovich

JAHON ILM-FANIDA ABU NASR FOROBIY ILMIY-MADANIY MEROSINING TUTGAN O'RNINI VA AHAMIYATI138-145

Xolmirzaev Nodirjon Низомжонович

ШАҲАРЛАР ЭКОЛОГИЯСИНИ САҚЛАШНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ146-151

Қиличев Абдор

АМИР ТЕМУР ДАВЛАТИДА БОШҚАРУВ ИНСТИТУТЛАРИ152-162

Мамасалиев Мирзоулуф Мирсаидович

АМИР ТЕМУРНИНГ ТАШҚИ СИЁСАТДАГИ ФАЛСАФИЙ - АХЛОҚИЙ ЖИҲАТЛАР163-169

Tag'oyeva Dilnavoz Narziqulovna

JADIDLAR MA'NAVIY MEROSIDA XOTIN-QIZLAR TARBIYASI170-175

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАҲЛАРИ

Жумаева Феруза Рузикуловна

ТРАНСПОЗИЦИЯ ВНУТРИ КАЧЕСТВЕННЫХ И НЕКАЧЕСТВЕННЫХ АДЪЕКТИВОВ176-181

Fayziyeva Aziza Anvarovna

KONSEPTUAL METAFORIK MODELLARNING O'ZBEK TILIGA TARJIMASIDA EKVIVALENTLIK182-187

Кадиров Камол Намазович

ИЗУЧЕНИЕ ВОЛШЕБНЫХ СКАЗОК В МИРОВОЙ ФОЛЬКЛОРИСТИКЕ188-194

Normamatov Farrux Komiljon o'g'li
LINGVOMADANIYATSHUNOSLIK VA KOGNITIV TILSHUNOSLIKNING O'ZARO ALOQASI VA
ULARDA KONSEPTNING AHAMIYATI195-202

Камилова Дурдона Козимджановна
ТИЛЛАРДА “БИЗНЕС ВА ТАДБИРКОРЛИК” ТЕРМИНЛАРИНИНГ СТРУКТУРАЛ
ШАКЛЛАНИШИ203-209

12.00.00 - ЮРИДИК ФАНЛАР

Ismatullayev Otabek Taxirovich, Maxmudov Bahodir Hakimjon o'g'li
ATROF-MUHITNI MUHOFAZA QILISH VA EKOLOGIK JINOYATLARNI
TERGOV QILISHDA XORIY TAJRIBASI210-215

Икромов Шерзод Рахимджанович
ЕТИМ БОЛАЛАР ВА ОТА-ОНА ҚАРМОҒИДАН МАҲРУМ БЎЛГАН БОЛАЛАРГА ДОИР
МАЪЛУМОТЛАРНИ СИР САҚЛАШНИНГ ҲУҚУҚИЙ МУАММОЛАРИ216-221

13.00.00 - ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Jurayev Bobomurod Tojiyevich
SOMONIYLAR DAVRI MUTAFAKKIRLARINING PEDAGOGIK TA'LIMOTLARIDA
VATANPARVARLIK TARBIYASI MASALALARI222-226

Хакимова Мақсадхон Дилшодбековна
ЎТКУР ЮРАК КИРЛАРИНИ ЮВАДУРҒОН ТОЗА МАЪРИФАТ СУВИ227-233

Abdullayev Madiyar Daniyar o'g'li
XORIJIY MAMLAKATLARDA GEOGRAFIYA TA'LIMI MUAMMOLARI234-240

Nasritdinova Madina Nurullayevna
ARTPEDAGOGIK YONDASHUV ASOSIDA BO'LAJAK MUSIQA TA'LIMI O'QITUVCHILARINING
IJODKORLIK QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHNING DIDAKTIK TA'MINOTI241-246

Botirova Sevara Mamurovna
PEDAGOGIKADA ZAMONAVIY KOMMUNIKATSIYA MODELLARI247-253

Sarvarova Gulshan Israfilovna
THE ROLE OF ASSESSMENT LITERACY IN EFL254-258

Хамидова Зайнура Рамазоновна
УМУМИЙ ЎРТА ТАЪЛИМ МАКТАБ ДИРЕКТОРЛАРИНИНГ БОШҚАРУВ ФАОЛИЯТИНИ
БАҲОЛАШДА КОНЦЕПТУАЛ ЁНДАШУВЛАР259-264

Jumayev Sohijon Botirboyevich
O'QUV-MASHG'ULOT GURUHLARIDA SHUG'ULLANUVCHI 11 YOSHLI KURASHCHILARNING
UMUMIY JISMONIY TAYYORGARLIGI DINAMIKASI265-271

<i>Tursunova Mukhabbat Ikromovna</i> THE POWER OF PERSONALIZATION: UNLOCKING SUCCESS WITH AN INDIVIDUAL STRATEGY FOR ENGLISH TEACHERS	272-277
<i>Samadova Sarvinoz Samad qizi</i> BAG'RIKENGLIK TARBIYASI – DAVR TALABI	278-283
<i>Ismailova Guzal Fayzullayevna</i> PEDAGOGIKA OLIY O'QUV YURTI CHET TILI YO'NALISHI TALABALARNING MUSTAQIL ISHLARINI TASHKIL ETISHDA TIZIMLI YONDASHUVLAR	284-289
<i>Землянкина Юлианна Искандаровна</i> ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА	290-298
<i>Samadova Marg'uba Kuchkarovna, Ziyayeva Muhayyo Usmanjonovna</i> COMPULSORY METHODS IN TEACHING ESP	299-303

13.00.00 – Педагогика фанлари

Jurayev Bobomurod Tojiyevich,
Buxoro davlat universiteti
pedagogika kafedrasida dotsenti,
b.t.juraev@buxdu.uz

**SOMONIYLAR DAVRI MUTAFAKKIRLARINING PEDAGOGIK TA'LIMOTLARIDA
VATANPARVARLIK TARBIYASI MASALALARI**

Annotatsiya. Maqolada Somoniylar davri mutafakkirlarining pedagogik ta'limotlari mazmunida vatanparvarlik tarbiyasi muhim o'rin tutganligi tadqiq etilgan bo'lib, mazkur g'oyalardan bugungi kunda yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda foydalanishning pedagogik shart-sharoitlari va imkoniyatlari ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Vatan, vatanparvarlik, Somoniylar davri, yoshlar, tarbiya, mutafakkirlar.

Жураев Бобомурод Тожиевич,
доцент кафедры педагогики Бухарского
государственного университета

**ВОПРОСЫ ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УЧЕНИЯХ
МЫСЛИТЕЛЕЙ СОМОНИЙСКОГО ПЕРИОДА**

Аннотация. В статье рассматривается значение воспитания патриотизма в содержании педагогических учений мыслителей эпохи Саманидов, раскрываются педагогические условия и возможности использования этих идей в воспитании молодежи в духе патриотизма в наши дни.

Ключевые слова: Родина, патриотизм, эпоха Саманидов, молодежь, воспитания, мыслители.

Juraev Bobomurod Tojiyevich,
Associate Professor of the Department of
Pedagogy, Bukhara State University

**ISSUES OF PATRIOTIC EDUCATION IN THE PEDAGOGICAL TEACHINGS OF THINKERS OF
THE SOMONI PERIOD**

Annotation: The article discusses the importance of patriotism education in the content of the pedagogical teachings of the thinkers of the Samanid era, reveals the pedagogical conditions and the possibilities of using these ideas in educating young people in the spirit of patriotism today.

Key words: Motherland, patriotism, Samanid era, youth, upbringing, thinkers.

<https://doi.org/10.47390/A1342V3I4Y2023N28>

Milliy pedagogikamizda yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda Sharq mutafakkirlarining didaktik merosi muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, Somoniylar davrida yashab

ijod qilgan mutafakkirlarining pedagogik ta'limoti mazmunida yoshlarni ma'naviy-axloqiy va vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga alohida e'tibor qaratilgan.

Somoniylar davri mutafakkirlarning ta'limotlarida oilada ta'lim va tarbiya berish, bolalar va o'smirlar salomatligi, etnik tarbiya, ma'naviyat pokligi va sog'lom fikr, vatanparvarlik, vatanga g'amxo'rlik, milliy g'urur, o'z sarhadlarini va davlatini himoya qilish g'oyalarini targ'ib qilish, bolalar va o'smirlarni hunarga o'rgatish, sog'lom tanani tarbiyalash, yuqumli kasalliklardan himoya qilish, harakatini cheklashga o'rgatish va qiziqishlarini uyg'otish masalalariga e'tibor qaratilgan [1].

Abu Abdulloh Rudakiyning pedagogik tafakkuri xalq pedagogikasi qarashlaridan kelib chiqqan bo'lib, uning she'rida 10-asr xalq pedagogikasi yutuqlari, nasihat va axloqiy qarashlar jamlangan. Abu Abdulloh Rudakiyning ulkan hayotiy tajribasi, orzu-havaslar haqidagi cheksiz bilimi, tushunchasi uning ta'limotida yuksak mazmun ifodalash imkonini berdi. Uning nasihat uslubi odamlarning fikr-mulohazalari bilan chambarchas bog'liq bo'lib, yosh avlod va yoshlarda yuksak axloq, adolat uchun kurash, insonparvarlik, xalqqa g'amxo'rlikni tarbiyalashni zarur deb biladi. Abu Abdulloh Rudakiy o'zining pedagogik qarashlarida otalar o'z farzandlariga o'zlari ega bo'lgan kotiblik, pahlavonlik, kosiblik kabi ko'nikmalarni o'rgatishlari kerakligini ta'kidlagan.

Ma'rifatparvar shoir nuqtai naziridan farzandlar o'z ota-onalari, ajdodlari, millati, xalqi, Vatanni nomini o'zining go'zal odobi, yaxshi xulq-atvori, hunari va bilimi bilan mashhur qila oladi. Ba'zi donishmandlarning boshqalarga ilm, odob sirlarini o'rgatib, o'z farzandlari tarbiyasiga e'tibor bermasligi natijasida noqobil farzandlarning voyaga yetishi shoirni iztirobga soladi:

Эй дарего, ки хирадмандро
Бошад фарзанду хирадманд не.
В-арчи адаб дораду дониш падар,
Ҳосили мерос ба фарзанд не.
(Afsuski, jahonda xiradmandlarning
Farzandlari boru, emas xiradmand.
Otada odobu bilim bo'lsa ham,
Undan nasibasiz qolibdir farzand.)

Bolalar va yoshlarning maktabgacha va maktab ta'limi masalalari Abu Ali ibn Sinoning "Tadbir al-manozil" risolasida bayon etilgan bo'lib, u bolalarning ta'lim-tarbiyasini emizishni tugatgan paytdan boshlash kerakligini maslahat bergan. Bolani yomon va uyatli xulq-atvordan uzoqlashtirib, unda yaxshi xulq-atvorni shakllantirish, uni yaxshi muloqotga, namunali xulq-atvorga, yaxshi harakatlar qilishga o'rgatish kerakligini ta'diklaydi. U ota-onalarga farzandlarini mehnatga o'rgatish, 6 yoshdan boshlab bolalarni oddiy ishlarni bajarishga, to'g'ri xulq-atvorga o'rgatish, oddiy ishlarga qiziqishlarini uyg'otish lozimligini maslahat beradi [2].

Sharq Uyg'onish davrining yetuk allomasi Abu Ali ibn Sino ta'lim-tarbiya masalalariga bag'ishlangan maxsus "Tadbir al-manozil" kitobini yozgan. Asarda ota-onalarning burchlari, farzand tarbiyasi oldidagi qarzlari, o'zaro munosabatlari to'g'risidagi fikr-mulohazalar o'z ifodasini topgan bo'lib, ota-onalar o'z mehnatlari bilan farzandlarini kasb-hunarga, san'atga mehr uyg'otayotgani alohida ko'rsatilgan. Bolalarga hayot yo'lini ko'rsarish, bolalar vaqtini to'g'ri va samarali foydalanish qobiliyati to'g'ri oilaviy tarbiya berish va bolalarning kelajak

hayotini qurish garovidir. Bu oilada bola tarbiyasi juda murakkab va nozik jarayon ekani, shuning uchun u tug'ilgan paytdan boshlanib, uzluksiz davom etishi kerakligini ko'rsatadi [3].

Ibn Sino pedagogik fikr taraqqiyoti tarixida birinchi bo'lib jismoniy va axloqiy tarbiya o'rtasidagi munosabat masalasini ko'targan. U jismoniy tarbiyaning maqsadini bolalarning jismoniy kuchini rivojlantirish va mustahkamlash deb hisoblagan. Ibn Sino bolalar uchun sakrash, yugurish, to'p o'ynash, kurash, ot chopish, qilichbozlik va boshqa sport o'yinlarini tashkil qilishni taklif qilgan. Uning fikricha, jismoniy tarbiya inson uchun eng yaxshi doridir. Ibn Sino fikricha, o'quvchilar ovqat hazm bo'lgandan keyingina jismoniy tarbiyaga safarbar qilinishi kerak. Ibn Sino insonning shakllanishida mehnat tarbiyasining rolini yuksak ta'kidlab, har bir yigit hunar o'rganishini zarur deb hisoblagan, chunki har bir yigit hunar o'rgansa, hayotda o'z o'rnini topadi. Shu sababli, ota-onalar yangi turmush qurganlarni tarbiyadan olib tashlashga va ularni mustaqil hayotga olib borishga majbur emaslar.

Ibn Sino kasb-hunar va hunarmandchilikni yoshlarga o'rgatishni rag'batlantirgan, xususan, kasb-hunar tijoratdan ko'ra mustahkamroq ekanligini ta'kidlagan. Chunki tijorat tez zavol bo'lishi mumkin, ammo hunar abadiydir. Shuning uchun u bu san'atni o'rganishni har bir shaxs zarur deb biladi.

Ibn Sino kasblarni uch guruhga ajratadi:

1. "Aql mahsuli" bo'lgan siyosiy va ijtimoiy kasb;
2. "Adabiyot mahsuli" bo'lgan yozuvchilik, munshichilik, yulduzshunoslik va tibbiyot san'ati;
3. Chavandozlik va otish san'ati, ya'ni jismoniy kuch mahsuli bo'lgan jasurlik toifasiga kiradi.

Ibn Sino fikricha, har bir kasb egasi o'z hamkasblariga yordam berishga harakat qilishi, ular orasida faxrlanishi lozim.

Ibn Sino ta'lim jarayonining murakkab va mashaqqatlarini chuqur anglab, ularni insonparvarlik tamoyili asosida hal etishni taklif etadi. O'qituvchilar, murabbiylar, keksalar yosh avlod uchun namuna bo'lishlari va yaxshi ibrat ko'rsatish kerakligini ta'kidlaydi. Ibn Sino bolalar bilan ularning kamchiliklari haqida gaplashish va ularni tuzatish yo'llari haqida ham to'xtalib o'tgan. Bunday suhbatlar bola uchun zerikarli bo'lmasligi va ularning shaxsiyati va nafsonmyatiga tegmasligi kerak. U "Tadbir ul-manzil" asarida ta'lim jarayonini quyidagicha tizimlashtirgan: aqliy tarbiya; tibbiy ma'lumotlariga asoslangan jismoniy sog'lomlashtirish; go'zallik tarbiyasi; axloqiy tarbiya; kasbiy ta'lim.

Abu Ali ibn Sino tarbiya jarayonini yagona jarayon, jumladan, aqliy, jismoniy, estetik, axloqiy tarbiya bilan bir qatorda, kasbiy ta'lim, ya'ni mehnat tarbiyasini amalga oshirish kerakligini ta'kidlaydi. Ibn Sino "Tib qonuni" kitobida bola olti yoshga to'lganda, ta'lim olish uchun o'qituvchiga topshirilish, ta'limni bosqichma-bosqich olib borish va uni kitobga tez bog'lab qo'ymaslik kerakligini qayd qilib o'tgan.

Abulqosim Firdavsiy "Shohnoma"sida vatanparvarlik va insonparvarlikka katta ahamiyat bergan, juvonmardlik, yoshlik va insonning yuksak qadr-qimmatini ulug'lagan. Shu bilan birga, u insonning ochko'zlik, molparastlik, odamlarga nisbatan zo'ravonlik kabi salbiy fazilatlarini qoralaydi. Abulqosim Firdavsiyning vatanparvarlik va harbiy - vatanparvarlik qarashlarida qahramonlar tavsifi, vatanparvarlik, jismoniy tarbiya sahnalari, qahramonlarning bahslari alohida e'tiborga olingan. Boshqacha qilib aytganda, shoir jismoniy va ruhiy jihatdan sog'lom bo'lgan qahramonlar haqida to'xtalib o'tgan. Qahramonlar o'zlarining botirligi va

jasoratlari, vatanparvarlik tuyg'usi, o'z chegaralari va Vatanini himoya qilishga tayyorligi bilan mashhur bo'lishlarini tilga olgan. "Shohnoma"da yosh avlodni asar qahramonlari timsolida harbiy tayyorgarlik, donishmandlik va tafakkur, vatan va vatanparvarlik, urush va jangovarlik, asirlar, askarlar bilan muomala qilish, urush va jangovar harakatlarni madh etish bilan birga, jasorat va yoshlik bilan bog'liq boshqa masalalar markaziy o'rinni egallagan.

Abulqosim Firdavsiyning "Shohnoma"si Vatanning muqaddasligi, uni dushmanlardan himoya qilish har bir fuqaroning muqaddas burchi sifatidagi o'ziga xos asosiy qonundir. Vatanparvarlik asoslari va Vatan mudofaasiga tayyorlashga bag'ishlangan ushbu asar yaratilganiga ming yildan ortiq vaqt o'tgan bo'lsa-da, uning qadr-qimmatini hamon saqlanib qolmoqda.

Ta'kidlash joizki, "Shohnoma"dagi harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi g'oyalari dostonning boshidan oxirigacha doston qahramonlari bilan bog'liq bo'lib, Rustam obrazi orasida qadimdan to hozirgi kungacha, birinchi navbatda, to'g'ri harbiy va jismoniy tarbiyaga ega bo'lgan jismonan barkamol shaxs qiyofasi sifatida gavdalanadi. U Vatan himoyachisi, vatanparvar, donishmand sifatida tasvirlangan.

Firdavsiy Siyovush va Rustam siymolarini tasvirlashda jang madaniyati, qahramonlar bilan munosabati, qo'shinni boshqarish va boshqa jang san'atining yoshlar bilan bog'liq turlariga e'tibor beradi. "Shohnoma" misralarini tahlil qilish natijasida shuni ko'rish mumkinki, asar qahramonlari hayotligida Qadimgi Rimda bo'lgani kabi harbiy va jismoniy tayyorgarlik bo'yicha maxsus maktablar bo'lmagan.

Qahramonlarning, jumladan, Rustamning tajribasi, Siyovushning undan tarbiya topgani nufuzli shaxslar tomonidan o'rgatilgan jang san'ati va sport mashg'ulotlarining barcha turlari yoshlarning jismoniy kamoloti, harbiy tayyorgarligi hamda ularga sadoqat va vatanparvarlik ruhida shakllanganligining isbotidir.

Vatanparvarlik, Firdavsiy nuqtai nazaridan, shaxsning axloqiy sifati hisoblanadi. Bu tarbiyaviy g'oya Firdavsiyning asosiy maqsadi va "Shohnoma"ni yaratish sababi bo'lib, boshqa g'oya va qarashlar ham shu manbalardan kelib chiqadi. Firdavsiy fikricha, yurtni asrab-avaylash, obod va ozod bo'lish quldan tortib podshohgacha bo'lgan har bir insonning burchidir, chunki ozod bo'lgan har bir davlat adolat va tenglik uchun kurashishi kerak.

Abulqosim Firdavsiy atoqli shoir sifatida vataniga baxtsizlik va zarar yetmay, obod va gullab-yashnashini orzu qilgan. "Shohnoma"ning eng ko'zga ko'ringan qahramoni – Rustami Zol ana shu g'oyalar bilan yashagan. Gurdofarid kabi mard ayollar ham Vatan himoyasi yo'lida erkaklar kiyimi, asbob-uskunalari bilan jonini xavf ostiga qo'ygan. "Shohnoma" muallifi jismonan barkamol shaxs – bo'lajak Vatan himoyachisi haqida kuylaganini ko'rish mumkin.

Abulqosim Firdavsiy qilich ishlatish, gurz uloqtirish, ot minish va boshqa jangovar va jismoniy fanlarni harbiy, jismoniy va vatanparvarlik nuqtai nazaridan tasvirlaydi. U Rustamning jasoratlari, devlar va yovuzkorlarga qarshi kurashi misolida yuksak vatanparvarlik, harbiy tayyorgarlik va yaxshi jismoniy va ruhiy kamolotni namoyon etadi. Bu hodisani "Rustam Chin Hoqoni bilan", "Rustamning Oqvondev bilan jangi" hikoyalari mazmunida ham ko'rishimiz mumkin.

Abulqosim Firdavsiy o'z qahramonlarining kundalik hayotini ham ijobiy, ham salbiy ta'riflaydi. Masalan, Jamshed g'urur va yuksak maqom sohibi sifatida xudbinlik tufayli asirga tushadi. Rustam va Suhrobni nafrat va hirs uchun qoralaydi, Kovus G'osibni jinni deb, Tusni xudbinlik va nafratda qoralaydi. Qattiqqo'l ustoz va mustaqil hakam sifatida boshqalarga o'rnak

bo'lish maqsadida polvonlar va yuqori martabali kishilarning barcha illat va kamchiliklarini ko'rsatadi. Buni Bahrom Go'r timsoli va uning bolalik yillari, shaxsining shakllanishini tarbiya nuqtai nazaridan qiyoslash mumkin.

Firdavsiy jasorat, mardlik, vatanga xizmat qilishni barkamol shaxsga xos fazilatlar deb biladi. Ushbu durdona asardagi yutuqlar o'sha davr vatanparvarlarining Vatan va uning sarhadlarini himoya qilish yo'lida qahramonona xulq-atvor va harakatlar ko'rsatganligi Firdavsiyning "Shohnoma" asaridagi tarbiyaviy qarashlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida o'rganish, tadqiq etish va tatbiq etish zarurligini yana bir karra ko'rsatadi.

Xulosa o'rnida ta'kidlash mumkinki, Somoniylar davri mutafakkirlarining pedagogik ta'limotlarida vatanparvarlik tarbiyasi muhim o'rin tutgan. Ushbu qarashlarning tahlili mazkur g'oyalardan bugungi kunda ham yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda o'ta muhim ahamiyat kasb etishi, o'z navbatida, ulardan foydalanishning pedagogik shart-sharoitlari va imkoniyatlarini ochib berish lozimligini ko'rsatdi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Халимов А. Воспитание, зарождение школ и педагогической мысли таджиков в эпоху Саманидов. Авторефер. диссертации по специальности: 13.00.01–общая педагогика, история педагогики и образования (педагогические науки) на соискание ученой степени доктора педагогических наук. – Душанбе, 2012. – 26 с
2. Абӯалӣ ибни Сино. Тадбири манзил // Асарҳо, ҷ.2.-Душанбе: Ирфон, 1980, с.25
3. Нажмиддинова Г. Н., Курбонова У. У. Великие мыслители Востока об обязанностях родителей по воспитанию детей //Молодой учёный. – 2013. – Т. 4.
4. Разоқов Х.С. Истифодаи афкори педагогии мутафаккирони форсу тоҷики асрҳои X–XI ва анъанаҳои миллӣ дар тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстии хонандагони синфҳои болоӣ. Диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои педагогӣ аз рӯи ихтисоси 13.00. 01 – Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилотию–Душанбе, 2022. –177 с.
5. Жураев Б. Т. Вопросы нравственного воспитания в эпоху Саманидов //Наука, техника и образование. – 2020. – №. 3 (67). – С. 57-59.
6. Абдуллаев К. Ф., Жураев Б. Т. Формирование правильной осанки ребенка в семье //Вестник науки и образования. – 2020. – №. 21-3 (99). – С. 30-33.
7. Жураев Б. Т. Сомонийлар даврида педагогик фикрлар тараккиёти //Pedagogik mahorat (Ilmiy-nazariy va metodik jurnal). – 2019. – С. 67-70.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 4 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:
Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани,
Кичик Бешёғоч қўчаси, 70/10-уй.
Электрон манзил:
scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал:
https://t.me/scienceproblems_uz